

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

РІДКОДУБСЬКА ГАННА АНАТОЛІВНА

УДК 37.091.12:36–051 (043.3)

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ
МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Хмельницький – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Хмельницькому національному університеті, Міністерство науки і освіти України.

Науковий консультант – доктор педагогічних наук, професор
Романовська Людмила Іванівна,
Хмельницький національний університет,
завідувач кафедри соціальної роботи і
соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Богданова Інна Михайлівна,
Державний заклад «Південноукраїнський
національний педагогічний університет імені
К.Д.Ушинського», завідувач кафедри соціальної
педагогіки, психології та педагогічних
інновацій;

доктор педагогічних наук, професор
Поліщук Віра Аркадіївна,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи;

доктор педагогічних наук, доцент
Сушенцева Лілія Леонідівна,
Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, завідувач кафедри психології
та педагогіки.

Захист відбудеться «07» травня 2019 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgpa.km.ua.

Автореферат розісланий «05» квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Глобалізаційні та інтеграційні процеси є визначальними ознаками сучасного суспільства. Вони зумовлюють поглиблення міжнародних відносин, модернізацію процесів у різних сферах людської діяльності. Нині ринок праці висуває вимоги до майбутніх фахівців, зорієнтованих на успіх і постійне самовдосконалення, здатних швидко адаптуватися до нових ринкових вимог, самостійно та відповідально приймати рішення, працювати в полікультурному середовищі та транснаціональних корпораціях. Тому українська система професійної освіти спрямована на актуалізацію можливостей підготовки до професійної мобільності (далі – ПМ) студентів як одного з основних інструментів ефективності Болонського процесу. Зазначена проблема набуває особливої значущості й у контексті підготовки працівників соціальної сфери, затребуваних сьогодні і на вітчизняному, і на світовому ринку праці. Нині актуалізується потреба у фахівцях, які здатні навчатися протягом життя, удосконалюючи свій інтелектуальний і загальнокультурний рівень, розвивати майстерність та професійну компетентність. Важливість забезпечення неперервності освітнього процесу аргументується в законах України «Про соціальні послуги» (2003), «Про вищу освіту» (2014), «Про освіту» (2017), Концепції розвитку неперервної педагогічної освіти (2013), Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (2012). Важливе місце в згаданих документах посідають питання формування мотивації до навчання молоді та дорослого населення впродовж усього життя. Ця проблема зорієнтована на «Світові стандарти освіти і підготовки в соціальній роботі» (2004) і «Новий Порядок денний для соціальної роботи в умовах зростання глобальних впливів» (2011) як нову концепцію професійної діяльності в умовах технологічних та технократичних впливів на якість надання професійної допомоги майбутніми фахівцями соціальної сфери.

В Україні триває процес становлення нової освітньої системи, зорієнтованої на розвиток особистості та інтеграцію в міжнародний освітній простір. У всіх сферах, особливо в соціальній, усе більшого значення набувають такі якості фахівця, як адекватне сприйняття та мобільне реагування на нові професійні завдання, соціальна відповідальність, динамізм, конструктивність, розвинене почуття швидкої адаптації в професійній діяльності, самостійність та оперативність у прийнятті рішень, готовність швидко адаптуватися до нових умов праці та інші якості, що визначають готовність до соціальної та професійної мобільності особистості.

Професійну мобільність досліджували в соціології, зокрема у класичних працях соціологів, як-от: Т. Заславська, С. Ліпсет, Р. Ривкіна, П. Сорокін, В. Шубкін та ін. Проблему підготовки до ПМ розкрито в дослідженнях вітчизняних (І. Богданова, А. Ващенко, Є. Іванченко, Н. Ничкало, В. Поліщук, Р. Пріма, Л. Сушенцева) та зарубіжних (G. Andersson (Дж. Андерссон), Р. Vlaai (П. Блау), J. Boddy (Дж. Бодді), F. Demie (Ф. Демі), L. Dominelli (Л. Домінеल्ली), D. Glass (Дж. Гласс), A. Sorensen (А. Соренсен), W. Ultee (В. Улті) учених.

У доробку педагогічних досліджень науковців розглядаються підходи до вивчення підготовки до професійної мобільності майбутніх фахівців у процесі їхнього навчання у закладах вищої освіти (далі – ЗВО), зокрема в педагогічному коледжі М. Пазюкова; в системі професійної освіти педагогів (Л. Амірова, Ю. Калиновський та ін.), розглядається соціальна і професійна мобільності в контексті компетентнісної парадигми (Е. Зеєр, А. Реан та ін.).

Аналіз наукових джерел показав, що в педагогічній теорії і практиці України накопичено значний досвід, який може стати основою професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери (О. Безпалько, Р. Вайнола, Н. Гайдук, І. Зверева, А. Капська, І. Ковчина, І. Козубовська, М. Лукашевич, І. Мигович, Л. Міщик, А. Мойсеюк, Н. Ничкало, В. Поліщук, Л. Романовська, С. Харченко, Р. Чубук та ін.); здійснено аналіз проблеми якості професійної освіти (І. Богданова, В. Вихрущ, С. Гончаренко, Р. Горбатюк, М. Євтух, І. Зязюн, В. Кремень, Л. Романишина, Л. Сушенцева, І. Ящук та ін.). Водночас практично відсутні спеціальні дослідження, у яких безпосередньо розглядалась би підготовка до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери, яка визначається розвитком поліпрофесійних якостей майбутніх фахівців, які є основою формування професійної компетентності.

Актуальність вирішення цієї проблеми зумовлюється також наявністю низки *суперечностей* у підготовці фахівців соціальної сфери між:

- становленням і розвитком неперервної вищої освіти та відсутністю педагогічної системи науково-методичної підготовки до професійної мобільності працівників соціальної сфери;

- професійними вимогами до здійснення фахової підготовки майбутніх працівників соціальної сфери та відсутністю науково-педагогічного супроводу процесу, орієнтованого на підготовку до професійної мобільності;

- високими темпами розвитку інформаційного середовища, вільного доступу до навчальної інформації, появою нових функціональних обов'язків майбутніх працівників соціальної сфери й недостатнім використанням інноваційних технологій, які б забезпечували якісні динамічні зміни в підготовці до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери в ЗВО;

- потребою системно-інтеграційної організації підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери та відсутністю у теорії та методиці професійної освіти її концептуального обґрунтування.

Отже, актуальність проблеми, її недостатня розробленість у педагогічній теорії та практиці й прагнення розв'язати визначені суперечності зумовили вибір теми дисертації **«Теорія і практика підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи Хмельницького національного університету з теми «Психолого-педагогічна система становлення особистості фахівця» (ДР № 0114U005266). Роль автора полягає в обґрунтуванні педагогічної системи підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери та експериментальній перевірці її дієвості.

Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Хмельницького національного університету (протокол № 5 від 27.11.2014 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 6 від 27.09.2016 р.)

Мета дослідження полягає в теоретико-методологічному і методичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці педагогічної системи підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні **завдання дослідження**:

1. З'ясувати стан дослідження проблеми в науковій літературі та сутність підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери.
2. Визначити етапи, структуру та особливості підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери.
3. Розробити й обґрунтувати концепцію підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери.
4. Теоретично обґрунтувати педагогічну систему підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери з методологічним, методичним і програмним забезпеченням, спрямованим на оптимізацію професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери.
5. Виявити та науково обґрунтувати педагогічні умови підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери.
6. Розробити структурно-функціональну модель педагогічної системи підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери.
7. Експериментально перевірити змодельовану педагогічну систему підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх працівників соціальної сфери.

Предмет дослідження – педагогічна система підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери.

Концепція дослідження визначає теоретико-методичні положення, наукові підходи та принципи системи підготовки до ПМ на засадах неперервності з урахуванням усієї складності й різноманіття міждисциплінарних підходів, що зумовлюють і базуються на теоретичному, методологічному і практичному концептах, а також передбачає оптимізацію цієї діяльності на основі врахування специфіки майбутньої професійної діяльності фахівців спеціальності 231 Соціальна робота I (бакалаврський рівень) вищої освіти.

Методологічний концепт передбачав обґрунтування педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери на основі аналізу філософських положень теорії пізнання, з урахуванням соціальних, психолого-педагогічних наукових концепцій, сучасних теорій професійної освіти, європейських концепцій щодо інформатизації освітнього процесу під час професіоналізації, досліджувався філософський зміст процесу підготовки до ПМ, завдяки якому відбувається особистісний розвиток особистості в процесі соціалізації та персоніфікації, формується професійна ідентичність майбутніх

працівників соціальної сфери з урахуванням ідей про комплексність підготовки до ПМ на основі взаємозв'язку та взаємодії системного, особистісного, діяльнісного, праксеологічного, діалектичного, гносеологічного, синергетичного підходів. Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери вимагає застосування системного підходу під час підготовки до ПМ на кожному етапі неперервної освіти; розробки й активізації механізмів інтеграційної взаємодії ланок освіти, що дозволить удосконалити зміст освіти та покращити її якість. Ефективним інструментом реалізації таких механізмів є інноваційні технології навчання, які створюють умови для розвитку особистості, готової до саморозвитку, самоконструювання та динамічної адаптації у змінних умовах професійного середовища в процесі майбутньої професійної діяльності інтелектуального потенціалу, активізують механізми розвитку творчого потенціалу, креативного мислення, самоорганізації свого життя, потрібних для неперервного професійно-особистісного розвитку фахівця

З позиції *теоретичного* концепту було визначено основні дефініції дослідження, історичні етапи становлення поняття «професійна мобільність», обґрунтовано теоретичні основи педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери та педагогічних умов, що визначають дієвість підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до ПМ. Педагогічні засади підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери містять: педагогічну концепцію, принципи відбору відповідних змісту, форм та методів професійної підготовки, педагогічну систему підготовки до ПМ, компоненти, критерії, показники та рівні готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Практичний концепт визначав успішне вирішення професійних завдань, пов'язаних із підготовкою до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, яке охоплювало введення в освітній процес педагогічних технологій (проектна, інтерактивна, інформаційно-комунікаційні); у прикладній реалізації всіх складників педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери шляхом реалізації педагогічних умов та дослідження її дієвості.

Основні концептуальні положення обрано підґрунтям для формування **гіпотези**, яка полягала в тому, що розроблення й реалізація педагогічної системи підготовки до ПМ буде дієвою, якщо: базуватиметься на обґрунтуванні теоретико-методологічних основ підготовки до ПМ, виборі оптимальної методики підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери та реалізації оптимальних педагогічних умов у рамках розробленої педагогічної системи підготовки до ПМ.

Загальна гіпотеза конкретизована в **часткових положеннях**, які передбачають, що дієвість підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери в умовах освітнього процесу забезпечується педагогічною системою, яка базується на: теоретико-методологічних засадах, які враховують історико-педагогічні аспекти зародження, особливості вітчизняної системи підготовки фахівців соціальної сфери й позитивного доробку вітчизняної педагогіки, і сучасних інтеграційних процесів у світовий освітній простір; спрямованості на

підготовку до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери на кожному етапі формування професійної компетентності, здатних до виконання своїх професійних функцій у межах функціональних обов'язків, і неперервного професійного й особистісного розвитку; передбаченні наступності між основними етапами підготовки майбутніх працівників соціальної сфери.

Методологічну основу дослідження становлять: фундаментальні наукові підходи до пізнання світу, зокрема педагогічних явищ і методології професіогенезу. Методологічні засади вивчення підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери відображають взаємодію, взаємозв'язок і взаємозумовленість педагогічних явищ та процесів, що ґрунтуються на системному, особистісному, діяльнісному, праксеологічному, діалектичному, компетентнісному, гносеологічному, синергетичному підходах розкриття сутності та вирішення суперечностей на основі реалізації інноваційних технологій у підготовці майбутніх працівників соціальної сфери.

Нормативна база дослідження охоплює положення Конституції України, законів України «Про соціальні послуги» (2003 р.), «Про вищу освіту» (2014 р.), «Про освіту» (2017 р.), наказу МОН України «Про затвердження плану дій щодо забезпечення якості вищої освіти України та інтеграції в європейське і світове освітнє співтовариство на період до 2020 року» (№ 612, від 13.07.2007 р.), Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 р. (2012 р.), «Стратегії сталого розвитку Україна – 2020» (2015 р.), зорієнтованої на «Новий порядок денний для соціальної роботи в умовах зростання глобальних впливів» (2011 р.), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки (2012 р.) та інших документів, які зумовлюють організацію освітньої діяльності ЗВО, декларують соціальні та організаційно-правові основи здійснення професійної підготовки нового типу фахівців, які швидко адаптуються до нових вимог розвитку динамічного соціально-економічного розвитку суспільства, здатні до актуалізації якісних змін у структурі професіогенезу.

Теоретичною основою дослідження є висновки з розробок науковців із проблем: сучасного людинознавства (Б. Ананьєв, І. Пригожин та ін.); філософії освіти і методології педагогічних досліджень (С. Гончаренко, І. Зязюн та ін.); психологічних і педагогічних основ взаємозв'язку навчання, самостійної роботи, самоосвіти й розвитку особистості, її самореалізації та самоідентифікації (О. Бурлука, О. Галус, Г. Коваль, І. Коренєва, В. Кремінь, Н. Трофимова, І. Шоробура та ін.); особливостей, напрямів і структури професійної підготовки майбутніх соціальних працівників (О. Беспалько, І. Богданова, Р. Вайнола, І. Зверєва, А. Капська, І. Ковчина, І. Козубовська, М. Лукашевич, Н. Ничкало, В. Поліщук, Л. Романовська, Л. Тюпня, С. Харченко, Р. Чубук); аналізу засад модернізації професійної освіти на основі впровадження інноваційних педагогічних технологій у освітній процес закладів вищої освіти (І. Андрощук, В. Вихрущ, М. Євтух, І. Мельничук, О. Пехота, О. Пометун, О. Романишина, С. Сисоєва, Л. Столяренко, Л. Сушенцева, І. Ящук та ін.)

Для вирішення поставлених завдань і перевірки сформульованих у дослідженні гіпотез використовувались наукові **методи дослідження:**

теоретичні: концептуально-порівняльний аналіз, системно-структурний аналіз, педагогічне моделювання, узагальнення, систематизація, проектування, класифікація – для обґрунтування концептуальних положень і педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери; *емпіричні*: педагогічне спостереження, опитування, бесіди, анкетування, тестування, аналіз документації ЗВО, психодіагностичні методики – для визначення стану сформованості компонентів підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, установа динаміки готовності до ПМ; педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний і контрольний етапи)– для з'ясування дієвості структурно-функціональної моделі педагогічної системи та педагогічних умов підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери; *методи математичної статистики*: кількісний та якісний аналіз експериментальних результатів, визначення t- критерію Стюдента та критерію Фішера – для обробки статистичної значимості відмінностей експериментальної і контрольної вибірок, для виявлення достовірності експериментальних показників у процесі експерименту.

Організація дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2012–2018 рр. у чотири етапи науково-педагогічного пошуку. На першому підготовчо-теоретичному етапі (2012–2013 н.р.) здійснено аналіз філософської, соціальної, психолого-педагогічної, науково-методичної літератури; вивчено міжнародний і вітчизняний досвід професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери, їхньої підготовки до ПМ; виявлено суперечності між вимогами суспільства до професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери і сучасною практикою підготовки студентів. На основі узагальнення проведених пошуково-аналітичних розвідок обґрунтовано концепцію дослідження та розроблено авторську педагогічну систему підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, схематичне відображення якої знайшло втілення в структурно-функціональній моделі підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

На другому констатувальному етапі дослідження (2013–2014 н.р.) визначено мету, завдання, провідну ідею дисертаційної роботи; висунуто й конкретизовано гіпотезу та охарактеризовано педагогічну концепцію дослідження; проаналізовано структуру підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери під час проведення пробних експериментальних занять; обґрунтовано педагогічні умови підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

На третьому формувальному етапі (2014 – перше півріччя 2018 рр.) впроваджено в освітній процес ЗВО педагогічну систему підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

На четвертому узагальнювально-аналітичному етапі (друге півріччя 2018 р.) систематизовано результати дослідження, сформульовано основні висновки щодо впровадження результатів педагогічного експерименту в процес підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до ПМ, окреслено перспективи подальшого дослідження означеної проблеми, опубліковано монографію, оформлено текст дисертації.

Експериментальна база дослідження. Основною базою дослідно-експериментальної роботи було обрано Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Чернівецький національний університет імені Юрія, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Хмельницький національний університет, Тернопільський національний економічний університет. До експерименту на різних етапах дослідження було залучено 233 студенти, з яких: у процесі констатувального етапу – 97 майбутніх соціальних працівників (студенти 4 курсу напряму підготовки 6.130102 «Соціальна робота»), у формульованому етапі брало участь 68 студентів контрольних груп і 68 студентів експериментальних груп, а також 18 викладачів ЗВО.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* теоретично обґрунтовано та спроектовано авторську концепцію підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери яка обумовлює підвищення дієвості освітнього процесу в ЗВО і представлена єдністю науково-методологічних підходів у дослідженні підготовки до ПМ та її складників, що розкривають сутність означеної концепції; *розроблено й обґрунтовано* педагогічну систему підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, що об'єднує методологічні, теоретичні та практичні основи освітнього процесу: навчальні орієнтації (цільові, дидактичні, розвивальні, виховні); зміст навчальних дисциплін; науково-методологічні підходи (системний, особистісний, діяльнісний, праксеологічний, діалектичний, гносеологічний, синергетичний); *розроблено* структурно-функціональну модель педагогічної системи, що складається з трьох блоків: концептуального (мета, методологічні основи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, науково-методологічні підходи), технологічного (змістове забезпечення навчальних дисциплін, педагогічні технології, методи, форми навчання, шляхи реалізації педагогічних умов (створення позитивної мотиваційної настанови на професійну мобільність, упровадження та застосування інноваційних технологій підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, міждисциплінарна координація у вивченні фахових дисциплін); та оцінно-результативного (компоненти, критерії, показники, рівні готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери та основні етапи підготовки до ПМ) блоків та спрямована на підготовку до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери;

– *удосконалено* теоретико-методологічне обґрунтування та науково-педагогічну сутність підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, які виражаються взаємодією суб'єктивної (якості майбутніх працівників соціальної сфери, професійної діяльності і процесів самовдосконалення) та об'єктивної (професійне середовище) реальності і конкретизоване в особистісному, когнітивному, процесуально-поведінковому та аналітико-результативному компонентах, а також критерії (суб'єктно – орієнтований, когнітивний, діяльнісний та рефлексивно-оцінювальний) та рівні готовності до

ПМ майбутніх працівників соціальної сфери (базовий, достатній, оптимальний, високий); методика підготовки до ПМ.

Подальшого розвитку набули складники технологічного та концептуального забезпечення підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, характеристика організаційних форм та методів підготовки до ПМ в освітньому процесі, деталізація форм організації самостійної роботи та професійно – орієнтованої практики студентів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробленні та реалізації педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, навчально-методичного комплексу, у якому представлено методика поетапної підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери в процесі вивчення фахових дисциплін («Вступ до спеціальності» 1 курс, «Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю» 2 курс, «Практикум з соціальної роботи» 3 курс, «Соціальна робота з різними типами клієнтів» 3 курс, «Соціальна реабілітація» 4 курс, «Соціальна робота з різними групами клієнтів» 4 курс); дидактичні матеріали (програми, лекції, завдання для самостійної роботи, до виконання курсової роботи та індивідуальної роботи).

У практичному вимірі положення дисертації можуть використовуватись викладачами ЗВО, майбутніми соціальними працівниками, соціальними педагогами, психологами, фахівцями закладів соціального захисту і соціального обслуговування під час підвищення кваліфікації науково-педагогічних працівників.

Матеріали дослідження були використані в проектуванні освітнього процесу в ЗВО, які готують майбутніх працівників соціальної сфери, а також магістрантами, аспірантами, докторантами в процесі здійснення наукових розвідок. Представлений у дисертаційному дослідженні науковий інструментарій може стати теоретико-методологічною основою подальших досліджень підготовки до ПМ.

Окремі положення можуть використовуватися для розробки нормативної документації та навчально-методичних видань, а методичні матеріали, представлені у роботі, можуть використовуватись для розробки навчальних дисциплін, спецкурсів під час підготовки майбутніх працівників соціальної сфери, у процесі створення методичного комплексу навчальних дисциплін.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес професійної підготовки майбутніх соціальних працівників Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (довідка про впровадження № 102/18 від 15.11.2018 р.), Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради (довідка про впровадження № 01-13/724 від 16.11.2018 р.), Хмельницького національного університету (довідка про впровадження № 153 від 22.11.2018 р.), Тернопільського національного економічного університету (довідка про впровадження № 126-47/2192 від 23.11.2018 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (довідка про впровадження № 17/17-3289 від 26.11.2018 р.),

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка про впровадження № 204/18 від 28.11.2018 р.).

Особистий внесок здобувача в опублікованій у співавторстві праці полягає в тому, що в словнику [42] автору належить аналіз дефініцій від літери «А» до літери «Р». Ідеї співавторів у дисертації не використано.

На захист винесено:

1. Концепцію підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, що передбачає оптимізацію специфіки майбутньої професійної діяльності, яка розглядається на методологічному, теоретичному та практичному рівнях.

2. Педагогічну систему підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери в процесі неперервної професійної підготовки, що забезпечує цілеспрямоване управління освітнім процесом і відображено в структурно-функціональній моделі.

3. Методику підготовки до ПМ, що ґрунтується на впровадженні педагогічних умов підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери в освітньому процесі.

4. Змістове наповнення навчально-методичного супроводу підготовки до ПМ, що забезпечує якісне та практико орієнтоване оволодіння методами, формами, прийомами підготовки до ПМ на основі використання інноваційних педагогічних технологій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати проведеного дослідження були предметом обговорень під час виступів на наукових, науково-практичних, науково-методичних конференціях та семінарах різного рівня: *міжнародні* – «Актуальні проблеми підготовки та професійної діяльності фахівців соціальної сфери» (Хмельницький, 2014), «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» (Київ, 2014), «Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні» (Львів, 2017), «Педагогіка та психологія: виклики і сьогодення» (Київ, 2017), «Сучасний вимір психології та педагогіки» (Тернопіль, 2017), «Педагогічна наука в Україні за роки незалежності: здобутки, прорахунки, перспективи» (Херсон 2017), «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2017), «Становлення фахівця соціономічного профілю» (Львів, 2017) «Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування» (Львів 2018), «Актуальні проблеми розвитку науки в контексті глобальних трансформацій інформаційного суспільства» (Київ, 2018), «Новини науки XXI століття» (Вінниця, 2018), «Особистість, сім'я і суспільство: питання педагогіки та психології» (Львів, 2018), «Актуальні дослідження в соціальній сфері» (Одеса, 2018), «Тенденції розвитку психології та педагогіки» (Київ, 2018), «Дослідження різних напрямів розвитку психології та педагогіки» (Одеса, 2018), «Актуальні проблеми психології та педагогіки» (Харків, 2018); *всеукраїнські* – «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи (Одеса, 2015), «Освіта крізь призму мікроісторії: заклади освіти, особистості, навчальна література, листування» (Київ, 2015), «Теорія і практика оцінювання інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального

закладу» (Київ, 2015), «Соціальна робота: виклики сьогодення» (Тернопіль, 2016), «Педагогіка і психологія: методика та проблеми практичного застосування» (Запоріжжя, 2016), «Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців» (Хмельницький, 2017), «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» (Хмельницький, 2017).

Матеріали дослідження розглядалися та обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету(2014–2018).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук «Науково-педагогічна спадщина Іоанникія Галятовського (бл.1640–1689)» за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки захищено в 2004 р. у Прикарпатському національному університеті імені Василя Стефаника. Матеріали кандидатської дисертації в тексті докторської не використовувалися.

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 43 наукових публікаціях автора (42 – одноосібні), з яких 24 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 одноосібна монографія (17,1 ум. друк. арк.), 15 статей у збірниках, включених до міжнародних наукометричних баз), 17 – апробаційного характеру, 2 публікації, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (541 найменування, зокрема 122 – іноземними мовами), додатків (7 на 226 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 636 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 352 сторінках. Роботу ілюстровано 28 таблицями та 32 рисунками.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, розкрито зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання; викладено концепцію, розкрито методологічну і теоретичну основи дослідження, охарактеризовано методи дослідно-експериментальної роботи, розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення одержаних результатів, подано відомості про публікації, апробацію та впровадження результатів дослідження та структуру й обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «Методологічні основи підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери» – проаналізовано історичне становлення основних дефініцій дослідження, систематизовано категоріальний апарат у психолого-педагогічних дослідженнях та охарактеризовано науково-методологічні підходи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Аналіз проблеми підготовки до ПМ засвідчує: починаючи від ХХ ст., мобільність як явище стало одним із найбільш популярних для розгляду в наукових джерелах. Соціальна мобільність розглядалась через рух або зміну соціального статусу особи в суспільстві, її приналежності до певного класу

(П. Сорокін). На початку ХХ ст. соціальну мобільність вивчали з позицій динамічних змін у суспільствах, через усі сфери соціального життя, відводячи чималу роль професійній сфері. Соціальні зміни та навіть соціальні конфлікти вважались невід'ємними умовами розвитку соціальної мобільності. Згодом, після розгляду основних типів соціальної мобільності та виокремлення горизонтальної та вертикальної, соціальну мобільність розглядали як одну із необхідних характеристик фахівця, цим самим вважаючи соціальну мобільність і як якість особистості і як процес.

Системний аналіз наукових праць довів, що категорія «мобільність» – це багаторівневе явище, яке є предметом інтегрованого, міждисциплінарного вивчення і донині має багато точок зору щодо його формування. У праці охарактеризовано категоріальний апарат дослідження «соціальна мобільність», «професійна мобільність» «підготовка до професійної мобільності». Обґрунтовано, що поняття «соціальна мобільність» розглядається як переміщення «певного соціального об'єкта із однієї позиції в іншу всередині соціального простору»; «професійна мобільність» – основа швидкої і якісної реакції особистості на динамічні зміни сучасного соціуму, потенціал особистості, який сприяє активній реакції на соціально-економічні, євроінтеграційні та політичні умови сьогодення, є базою ефективного реагування особистості на зміни сучасного суспільства, визначає професійно – активну життєву позицію, творче ставлення до професійної діяльності, постійного самовдосконалення, самоосвіти впродовж життя. *Підготовку до професійної мобільності* розглядаємо як динамічний, педагогічний процес, що характеризується єдністю цілей, технологій шляхом упровадження форм і методів навчання, спрямованих на формування особистості, готової до саморозвитку, самоконструювання та адаптації в змінних умовах професійного середовища в процесі майбутньої професійної діяльності.

Професійну мобільність майбутніх фахівців досліджували через процес їхньої професіоналізації, розвиток уміння планувати власну поведінку, володіння інноваційними підходами до вирішення проблем (Т. Гордеєва, Б. Ігошев, Є. Іванченко, Н. Латуша, Р. Пріма, Л. Сушенцева, І. Хом'юк та ін.). До змісту поняття «професійна мобільність» належать: вибір професії, підвищення кваліфікації, визначення умовної зміни місця роботи або професії, плинність кадрів тощо. Виявлено, що інтенсифікація досліджень професійної мобільності пояснюється реальним зростанням процесів мобільності та, відтак, посиленням їхньої значущості в контексті розвитку соціально-економічного складника розвитку суспільства. Розрізняють горизонтальну і вертикальну, висхідну і низхідну професійну мобільність (П. Сорокін). Горизонтальна мобільність пов'язана з рівнозначними переходами без зміни соціального статусу. Для майбутніх працівників соціальної сфери – це перехід з одного відділу до іншого без зміни посади в межах одного закладу соціального захисту або перехід на аналогічну посаду зі зміною закладу, а також підвищення рівня професійності й ефективне використання особистісних якостей у професійному розвитку. Вертикальна мобільність пов'язана з підвищенням або зниженням соціального статусу. Висхідна мобільність – це перехід до вищого соціального статусу, який

характеризується високою конкурентоспроможністю і професійною адаптацією індивіда. Низхідна професійна мобільність супроводжується втратою професійного статусу, що ілюструє ситуація на ринку праці (С. Жукова). Під вертикальною мобільністю розуміємо службове підвищення (висхідна мобільність), службове зниження або звільнення (низхідна мобільність).

Професійна мобільність майбутніх працівників соціальної сфери – здатність до вирішення широкого кола завдань соціальної галузі, уміння оперативного, швидко опанувати нові спеціальні вміння, готовність упоратися з новими професійними функціями, які визначають особливості надання професійної допомоги різним типам клієнтів, успішно оволодівати інноваційними технологіями, знаннями та вміннями.

Охарактеризовано особливості підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери. Серед таких виділено: оволодіння професійними знаннями, уміннями та навичками, набуття професійного досвіду з виконання завдань професійно орієнтованої практики, розробки нових методів допомоги клієнтам, вивчення ефективності взаємодії із клієнтом (або групою клієнтів); підготовку до спільної трудової діяльності, швидкого самостійного прийняття рішень; уміння диференційовано підходити до людей, емпатійно реагувати на складні життєві ситуації, у які вони потрапляють, з розумінням ставитись до їхніх потреб та інтересів, пробуджувати в них ініціативність; визначення життєвої позиції та ціннісних орієнтацій майбутніх працівників соціальної сфери; формування в майбутніх працівників соціальної сфери емоційної стійкості, здатності до концентрації уваги.

У дослідженні проаналізовано методологічні підходи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери. Системний підхід дозволив визначити перспективи навчання, його основні взаємодійні компоненти з урахуванням провідних тенденцій суспільного розвитку; реальні потреби і можливості суб'єктів навчання, координацію і субординацію таких систем, як освіта, професійна освіта, підготовка майбутніх працівників соціальної сфери. Гносеологічний підхід дозволив розглянути процес підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери в розрізі взаємодії об'єкта та суб'єкта, результатом якої є нові знання. За допомогою діалектичного підходу в дослідженні підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери було обґрунтовано положення про зв'язки й залежності явищ, про їхній неперервний розвиток, про джерела, рушійні сили та напрями розвитку практичної освітньої діяльності в майбутній професійній діяльності працівників соціальної сфери.

Особистісний підхід відображає факт «включення» суб'єкта в соціальні зв'язки та взаємини, трактує людину як соціокультурний феномен. Вплив соціальних факторів на формування особистості відбувається шляхом її включення в суб'єктивний світ, у процесі якої зовнішнє, проходячи через внутрішнє, переробляється, освоюється і використовується людиною в практичній діяльності.

Діяльнісний підхід визначає пріоритетність діяльності в процесі формування особистості, а отже, і в структурі підготовки до ПМ, де виокремлюємо

цілепокладання як основу підготовки. Завдяки діяльнісному підходу визначаємо діяльнісний, суб'єктний і контекстно-змістовий складники, відповідно до якого реалізація освітньої мети досягається через навчальну діяльність її суб'єктів щодо оволодіння знаннями, уміннями та навичками відповідної підготовки до ПМ.

Праксеологічний підхід забезпечив зв'язок між системою знань, умінь і навичок і цінностями, спрямованими не тільки на задоволення потреб окремих людей, а й на вирішення завдань гуманізації суспільства. Завдання пракселогічного підходу полягають у формуванні практичних умінь, навичок, досвіду творчої діяльності; сприянні самовираженню особистості; забезпеченні зв'язку всіх елементів отриманих знань між собою; набутті в процесі навчання знань, що формують єдину наукову картину світу і допомагатимуть реалізувати покликання майбутніх працівників соціальної сфери в наданні соціальної допомоги клієнту (групі клієнтів).

Завдяки синергетичному підходові визначено розуміння синергетичних процесів, що відбуваються в суспільстві. Реалізація синергетичного підходу передбачає дослідження саморозвитку й самоорганізації складної відкритої системи в процесі її активної взаємодії із зовнішнім середовищем. У контексті цього відзначаємо, що і сама система підготовки, її компоненти готовності, і ті системи, до складу яких вона входить як структурний компонент, становлять собою теж системи синергетичного характеру.

Отже, охарактеризовані підходи виконують функції: науково-методологічного регулятора; теоретичної основи побудови компетентісно зорієнтованого змісту освіти; когнітивної бази для реалізації інноваційних педагогічних технологій, критеріальної бази для оцінки ефективності та управління якістю професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери.

У другому розділі – «Теоретичні засади підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери» – розкрито теоретичні засади підготовки до професійної мобільності працівників соціальної сфери в міжнародній освіті, практичну спрямованість підготовки майбутніх працівників соціальної сфери та структуру готовності соціальних працівників до ПМ.

З метою оптимізації процесу підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери розглянуто аспекти імплементації міжнародного освітнього досвіду підготовки до професійної мобільності в країнах Західної Європи і Америки. Проведений аналіз наукових джерел свідчить, що проблема підготовки до ПМ працівників соціальної сфери є актуальною для всіх країн. Установлено, що підготовка до ПМ в сучасних умовах зумовлюється інтернаціоналізацією освіти, під якою розуміють процес інтеграції міжнародних, міжкультурних і глобальних елементів в освітні (педагогічні), наукові й адміністративні функції окремо взятої організації. Визначено, що ключовим механізмом забезпечення підготовки високопрофесійних, конкурентоздатних фахівців в умовах інтернаціоналізації освіти є підготовка до ПМ, яка відповідає цілям та змісту, визначеним у країнах Західної Європи та Америки до вищої освіти. Зроблено висновок про те, що в основу професійної підготовки працівників соціальної

сфери в міжнародному освітньому середовищі покладено ідеї відкритості (здатність освіти до саморозвитку), мобільності (активізація всіх сфер життя суспільства, гнучка адаптація до вимог ринку праці), неперервності (навчання впродовж життя), випереджувального розвитку (орієнтація на майбутнє). Ці ідеї перебувають у постійному розвитку й відображають нову перспективу досягнення цілей професійного навчання конкурентоспроможних фахівців.

У процесі аналізу практичного складника підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери виділено функції їхньої підготовки до ПМ у процесі проходження практики: теоретичну (вивчення передового досвіду професійної освіти щодо підготовки фахівців до професійної діяльності), технологічну (розробка методичних матеріалів, програм щодо підготовки до ПМ, аналіз результатів наукових досліджень та застосування цих досягнень на практиці), комунікативну (налагодження взаємодії з представниками різних національностей, типів клієнтів під час проходження практики, шляхом залучення майбутніх працівників соціальної сфери до волонтерської діяльності).

Готовність до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, визначено як об'єднувальне динамічне новоутворення в структурі особистості майбутніх працівників соціальної сфери, що актуалізує відкритість до змін, ступінь розуміння потреби мобільності, виявляється в гнучкості мислення й адекватній оцінці професійних завдань, зіставленні їх зі своїми можливостями і мотивами професійного самовдосконалення

Встановлено, що вивчення суті феномена ПМ майбутніх працівників соціальної сфери як системної професійної якості можливе за умови структурно-компонентного аналізу крізь призму професіоналізації, що дозволило визначити ключові компоненти: особистісний, когнітивний, процесуально-поведінковий та аналітико-результативний, які перебувають у тісній взаємодії.

У руслі структурно-компонентного аналізу досліджувана дефініція визначається як складне інтегративне утворення в цілісній структурі професійної діяльності майбутніх працівників соціальної сфери, де взаємодіють вияви особистісного та професійного характеру, у яких акумулюються мотиваційна цілеспрямованість та професійна гнучкість, потреба в професійній самореалізації через високий і достатній рівень професійної компетентності, самопрезентації інтенсивної діяльності, схильність до інноваційної творчості та готовність до інноваційних змін. Обґрунтовані та охарактеризовані об'єднувальні характеристики особистісного компонента готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери такі: професійна та мотиваційна цілеспрямованість, потреба в самореалізації, відкритість до активних змін. Інтегративні характеристики когнітивного компонента готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери передбачають: забезпечення вияву специфічних ознак досліджуваної особистісно-професійної якості (клієнтоцентризм, природна схильність до інтеграції знань), інноваційну діяльність (орієнтація в новітніх досягненнях науки, пошуково-дослідницька діяльність у побудові нових варіантів професійної самореалізації та професійного втручання), методичну обізнаність майбутніх працівників соціальної сфери (фундаментальність знань, зумовлена

багатоаспектністю проблем, з якими звертаються клієнти до соціальних працівників, формування професійно важливих умінь, пов'язаних із прийняттям компетентних і творчих рішень у нестандартних соціальних ситуаціях, технологічно вибудованих процесів надання допомоги клієнту, здатність приймати самостійні рішення). Процесуально-поведінковий компонент готовності до ПМ характеризує вимоги реальної дії, вчинку, адекватної поведінки, вироблення професійної звички, що реалізуються в діяльності готових до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери: самореалізація, самопізнання, самоідентифікація, саморефлексія. Інтегративними ознаками аналітико-результативного компонента готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери виділено: розвиненість умінь самостійно аналізувати кожен етап професійної взаємодії з клієнтом або групою клієнтів, використовувати зміст і відповідні форми й шляхи надання професійної допомоги; оперативність використання засвоєних знань у діяльності, пов'язаній з підготовкою до ПМ; усвідомлення потреби брати відповідальність за прийняті рішення та аналізувати їхню ефективність.

У третьому розділі – «Концептуальні засади підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери» – представлено педагогічну концепцію підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, обґрунтовано педагогічні умови підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери та охарактеризовано компоненти, критерії, рівні та показники сформованості готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Концептуальні положення підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери ґрунтуються на ідеї формування системного мислення, урахування законів діалектики щодо розвитку особистості в педагогічному процесі, на вимогах діалектичних підходів до освітнього процесу. Для обґрунтування підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери обрано теорію відображення, що базується на вченні про змінність та стійкість матерії, діалектичної єдності та протилежності. Саме через усунення суперечностей при засвоєнні знань, дотримання норм поведінки відбувається розвиток особистості, який згідно з законами діалектики можливий лише на основі руху, змін, заперечення попереднього етапу розвитку. Відтак, педагогічний процес здійснюється в суспільстві і розвивається в часі, забезпечуючи реалізацію філософського закону єдності і боротьби протилежностей у його тенденціях до стійкості та змінності. У процесі розвитку відбувається зміна однієї стійкості іншою. І ця стійкість повинна бути змінною, а змінність – стійкою в певному періоді. При побудові концепції дослідження виходили з того, що проблема підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери постає як наслідок тих суперечностей, які виявлено в системі професійної підготовки, організації освітньої діяльності ЗВО, що має бути спрямована на створення сприятливих умов для реалізації підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Розробка концепції підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери базувалася на вивченні всіх етапів впровадження багаторівневої освіти в

такій послідовності: «вивчення → запозичення → аналіз → зіставлення → адаптація → перевірка → корекція → упровадження в практику».

Результати дослідження показали, що підготовка до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери набуває ефективності, якщо цей процес регулюється відповідно науково обґрунтованими та розробленими педагогічними засадами системного, особистісного, діяльнісного, праксеологічного, компетентнісного, діалектичного, гносеологічного, синергетичного підходів у процесі підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Концептуальні засади підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери охоплюють: педагогічну концепцію, принципи відбору змісту, форм та методів професійної підготовки, педагогічну систему підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, компоненти, критерії, рівні та показники сформованості готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Теоретичні засади підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери розглядаються в розрізі *принципів системності та цілісності*, що визначають підходи та вимоги до конструювання самого дослідження, до моделювання структури та змісту системного особистісного утворення, яким є готовність до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, установа взаємозв'язків усіх компонентів та показників готовності, обґрунтування побудови педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери та критеріїв готовності до ПМ.

Застосування синергетичної парадигми дозволило також сформулювати ті методологічні *принципи*, що надалі суттєво визначили характер, спрямованість нашого дослідження і, відповідно, були покладені в основу концепції підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, визначені нами як специфічні.

Розробка концепції підготовки до ПМ майбутніх фахівців соціальної сфери здійснювалась на засадах принципу *діалогічності* (конвенціональності), який передбачав установа взаємодомовленостей, гармонії в діалозі кількох позицій, методологічних підходів, ідей, поглядів. Цей принцип визначає підходи до вибору теоретико-методичних засад дослідження, дозволяючи розглядати педагогічні явища на основі різних світоглядних позицій. Саме тому в дослідженні підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери в процесі професійної підготовки ґрунтуватимемося на теоріях представників різних соціогуманітарних шкіл, погоджуючись із тим, що в межах однієї концепції неможливо продемонструвати особливості такого складного утворення.

Значну роль у дослідженні відіграли закономірності підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, які розглядаємо як сукупність факторів впливу на особистість студентів, котра за умов трансформації в нові соціальні умови, багаторазового тиражування забезпечує ефективність процесу підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери в цілісності та взаємозв'язках усіх її складників.

Таким чином, обґрунтування сутності принципів та закономірностей підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери стало підґрунтям для узагальнення результатів роботи з визначення загальних педагогічних засад

підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери в процесі їхньої професіоналізації; забезпечення методологічних підходів до організації освітнього процесу; визначення логіки, динаміки й відбору методів дослідження; розробки педагогічних умов підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Оскільки одним з основних факторів педагогічної концепції підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери є педагогічні умови, то було визначено трактування понять «умова» та «педагогічна умова» стосовно мети і завдань дослідження.

На основі аналізу наукових джерел та практичного досвіду підготовки майбутніх працівників соціальної сфери, обґрунтовано педагогічні умови підготовки до ПМ. Першою педагогічною умовою є *створення позитивної мотиваційної настанови на ПМ майбутніх працівників соціальної сфери*. Тому, тільки розуміння потреби підготовки до ПМ для майбутньої кар'єри, отримання гідного соціального статусу в суспільстві, комфортного перебування на ринку праці забезпечить підвищення інтересу студентів до змістового наповнення поняття готовності до ПМ, сприятиме розвитку тих мотивів, які допоможуть педагогам створити на заняттях комфортні умови для вивчення дисциплін, спонукатимуть студентів до ефективного самостійного здобування знань та формування особистих якостей, які будуть якісно готувати до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери. За цієї умови підготовка до ПМ відбувається в таких напрямках: формування вільної, життєлюбної, фізично та психічно здорової особистості, здатної нести відповідальність за власні рішення, готової до змін в соціальному середовищі; підвищення потреби в саморозвитку і самоорганізації суб'єкта діяльності; розвиток інтелектуального і творчого потенціалів особистості шляхом надання повноцінної, високоякісної освіти, готової до креативної діяльності та вирішення нестандартних професійних ситуацій; посилення інтересу до майбутнього фаху (особливо це стосується тих студентів, які зробили вибір професії несвідомо).

Друга педагогічна умова – *упровадження та застосування інноваційних технологій підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери*. Під інноваційними технологіями розуміють цілеспрямоване, систематичне й послідовне впровадження в освітню практику оригінальних, новаторських способів, прийомів педагогічних дій і засобів, що охоплюють цілісний освітній процес від визначення його мети до очікуваних результатів (І. Дичківська). Одним із шляхів формування сучасної особистості є набуття нею необхідних знань, умінь та навичок за допомогою сучасних методів (портфоліо, кейс-метод, проектний, інформаційно-комунікаційних технологій, ігровий) та форм (індивідуальна, групова, лекція, практичне заняття, тренінги, консультації та ін.) освітньої діяльності, які впроваджуються у ЗВО. Від якості отриманих студентами знань, умінь та навичок, що постійно вдосконалюються відповідно до вимог сучасного суспільства, які впливають на їхню професійну діяльність і майбутнє життя, залежить духовний, моральний, професійний та інтелектуальний рівень розвитку молоді людини.

Третя педагогічна умова – *міждисциплінарна координація у вивченні фахових дисциплін*. Міждисциплінарна координація є системою формування цілісного уявлення про мобільність і покликана охопити всі сторони явища, тому саме вона, за умови правильної побудови, допоможе здійснити якісну підготовку до ПМ працівників соціальної сфери через методично обґрунтоване інтегроване використання різних дисциплін, методів, форм та засобів навчання і відповідних дидактичних матеріалів. Тому вважаємо міждисциплінарну координацію у вивченні фахових дисциплін реальним підґрунтям підготовки до ПМ майбутніх соціальних працівників. У міждисциплінарну координацію були введені такі дисципліни: «Вступ до спеціальності», «Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю», «Практикум з соціальної роботи», «Реабілітаційна робота», «Соціальна робота з різними групами клієнтів».

Підготовка до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери має складну внутрішню структуру, оскільки поєднує цінісно-змістовні утворення з функціонально-діяльнісними. Для оцінювання вияву показників нами запропоновано поняття рівня готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери. Рівні визначалися залежно від постійності, яскравості прояву кожного показника в типових ситуаціях майбутньої професійної діяльності. Визначено чотири рівні готовності до ПМ майбутніх соціальних працівників (базовий; достатній; оптимальний; високий) та запропоновано змістові характеристики, що визначають специфіку виявів і взаємозв'язків усіх компонентів кожного з рівнів.

У четвертому розділі – «Обґрунтування педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери» – представлено змістове наповнення підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, виокремлено форми та методи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, охарактеризовано підготовку до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери в процесі самостійної освітньої діяльності та обґрунтовано педагогічну систему підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, яка знайшла відображення в структурно-функціональній моделі підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Здійснення підготовки до ПМ майбутніх фахівців передбачає постановку цілей щодо такого навчання, яке б дозволяло сформувавши в майбутніх працівників соціальної сфери основні компоненти готовності до ПМ. З цією метою було розроблено педагогічну систему такого процесу. Педагогічна система підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери має декілька складників: перший складник – соціальне замовлення та методологічні основи підготовки до ПМ, другий – комплекс ключових компонентів, третій – загальні і специфічні принципи та педагогічні умови підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

У процесі аналізу результатів нашого дослідження було доведено, що в процесі підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, під час використання інноваційних технологій навчання, потрібно навчити студентів самостійно приймати рішення, застосовувати отримані знання, уміння та навички в нових професійно орієнтованих ситуаціях. Виявлено, що коли майбутні

працівники соціальної сфери звикли до використання шаблонних рішень, вони не можуть мобілізуватися та виявити власні творчі здібності в нестандартних ситуаціях. Тому важливою умовою, яка сприяла підготовці до ПМ, виявилось використання на заняттях інтелектуально – ігрових ситуацій. Студенти відчули, що саме методика проведення заняття із використанням таких ситуацій сприяє розвитку, актуалізації та реалізації їхнього особистісного потенціалу, формувала здатність знаходити вихід із таких ситуацій. З цією метою безпосередньо на занятті майбутні працівники соціальної сфери включалися в розв'язання професійних завдань, складних проблемних ситуацій. Для них створювали умови, щоб кожний студент був спроможний відчути себе в ролі соціального працівника. Тому введення в освітній процес інтелектуально-ігрових ситуацій професійного спрямування сприяло досягненню професійних цілей, розкривало творчий потенціал майбутніх працівників соціальної сфери.

Визначено, що дієвість підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери в процесі використання інтелектуально-ігрових методів залежить від ефективності реалізації специфічних принципів, як от: активності, послідовної творчої позиції, партнерського спілкування, диференціації завдань, єдності предметного і соціального контекстів у проведенні гри, профільності та рольового впливу, діалогічності спілкування, поліфункціональності ситуації, багатоплановості гри.

Особливу увагу було приділено інформаційно-ігровим методам, які базуються на інформації, яка має значення для професійної підготовки та впливає на підготовку до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

За допомогою освітнього середовища MOODLE, Інтернет-конференцій, проводили он-лайн консультації, здійснювали спільну віртуальну навчальну діяльність, проводили дискусії в форматі електронних навчальних матеріалів. Усе це дозволило підвищити якість навчання й суттєво вплинуло на підготовку до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери. Доведено, що особливість підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до ПМ визначається специфікою їхньої майбутньої професійної діяльності, адже майбутній фахівець буде працювати з особливими категоріями населення, зокрема з тими, хто потребує його допомоги. Використання таких засобів навчання, як відеоконференції, чати, e-book (електронні книги), e-mail, Viber, відкривають широкі можливості для формування активної життєвої позиції. Головною ознакою готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери є здатність швидко адаптуватись до нових умов професійної діяльності, розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що передбачають застосування певних теорій і характеризуються комплексністю та невизначеністю умов. У процесі навчання та практичної підготовки студенти набувають концептуальних знань (включаючи певні знання сучасних досягнень) та вмінь щодо розв'язання складних непередбачуваних завдань і проблем у спеціалізованих сферах професійної діяльності та/або навчання, що передбачає збирання та інтерпретацію інформації (даних), вибір методів та інструментальних засобів, застосування інноваційних підходів. Загалом, підготовка до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери

ставити низку завдань, серед яких головне місце займають: створення фундаменту розвитку індивідуальної професійної компетентності особистості, яка вимагає оволодіння досвідом соціальної діяльності, потрібними для цього знаннями, вміннями і навичками, найважливішими з яких є вміння навчатися самостійно, аналізувати й інтегрувати нову інформацію, охоплює формування професійно орієнтованих інтересів, готовності до оволодіння спеціальністю у ЗВО, мотивації до самореалізації в професійній діяльності. Використання в освітній діяльності комплексу інноваційних методів, на нашу думку, загалом якісно позначиться на формуванні професійної компетентності, на готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, зокрема.

Аналіз наукової літератури з проблем організації самостійної роботи студентів в умовах ЗВО дозволив визначити самостійну навчальну роботу студентів як складник технологічного блоку педагогічної системи підготовки до ПМ. Цей процес залучення студентів до активної самостійної роботи розглядаємо як сукупність етапів підготовки до ПМ.

Значну увагу приділено адаптаційному етапу, який передбачав формування стійких орієнтирів студента на важливість, потребу самостійної роботи; усвідомлення взаємозалежності форм самостійної та аудиторної роботи, значення оволодіння навичками самостійної роботи для формування якостей професіонала.

На конструктивно-змістовому етапі відбувається обґрунтування мети й об'єкта підготовки до ПМ, виокремлення її складників; з'ясування міждисциплінарних зв'язків між змістом теоретичного матеріалу й завдань для самостійної роботи. На цьому етапі відбувалася реалізація змістового складника з апробації обраної послідовності використання діагностичного інструментарію. Основними є: інституціоналізація (установлення норм та еталонів поведінки, розробка та впровадження результатів, формування системи цінностей та ідеалів); контроль (комплекс дій, що забезпечує нормальний стан системи); корекція (виправлення припущених помилок, відхилень). Доведено, що самостійна робота майбутніх працівників соціальної сфери є оптимальним чинником щодо актуалізації внутрішніх механізмів творчого базису особистості, її самоефективності в інтенсивній діяльності, рефлексивної активності, виявлення власної уяви, вільного висловлення своїх думок, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, професійного спілкування, інноваційного пошуку.

Визначення процесу і результату підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери розглядалося через впровадження розробленої моделі педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, структурно-функціональна зорієнтованість якої окреслена у виділених компонентах, виокремлених у блоки (концептуальний, технологічний, оцінно-результативний), що забезпечує можливість відтворення цілеспрямованого процесу інтеграційної системи підготовки до ПМ, критеріями сформованості якої визначені: сформованість особистісних якостей готовності до ПМ, сформованість у студентів пошуково-аналітичних якостей, сформованість у студентів професійних умінь і навичок, сформованість умінь та навичок рефлексії.

Концептуальний блок акумулює реалізацію мети щодо мотивації бути мобільним, успішним; формування професійної спрямованості особистості, випереджувальний особистісно-професійний розвиток; стимулювання студентів до професійного самовдосконалення, саморозвитку.

Технологічний блок структурно-функціональної моделі педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери характеризує змістове забезпечення процесу підготовки в рамках вивчення дисциплін «Вступ до спеціальності» (1 семестр, 1 курс), «Соціальна робота з сім'ями, дітьми та молоддю» (1 семестр, 2 курс), «Практикум з соціальної роботи» (1 семестр, 3 курс), «Реабілітаційна робота» (1 семестр, 4 курс), «Соціальна робота з різними групами клієнтів» (2 семестр, 4 курс).

Оцінно-результативний блок створює уявлення про продуктивність процесу підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери на рівні відповідних особистісно-професійних якостей (особистості, характеру діяльності, динаміки самовдосконалення) (рис. 1). Відповідно до логіки та концепції дослідження визначено вихідні позиції, зорієнтовані передусім на оптимізацію динаміки мотивації досягнень в особистісно-професійному зростанні студентів через наступність педагогічного супроводу засобами створення «ситуацій успіху» майбутніх працівників соціальної сфери як передумови підготовки до ПМ.

Створення «ситуації успіху» розглядається як вагомий педагогічний ресурс у досягненні ефективних результатів, їхнього усвідомлення для подальшої професійної діяльності, оскільки суб'єкт, мотивований на успіх, володіє більшою наполегливістю щодо досягнення мети, соціальною сміливістю, здатністю до побудови кар'єри.

Виявлено, що під час використання інтерактивних методів, звертаючись до суб'єктивного досвіду майбутніх працівників соціальної сфери, викладачі забезпечують відкриття власних способів розробки соціального досвіду в процесі навчання. Істотно важливим є залучення студентів до розв'язання проблем, максимально наближених до майбутньої професійної діяльності, формування пізнавальної активності, розвиток уміння мобілізувати потрібні творчі здібності і реалізувати себе, зробивши власний вибір. Інтерактивна взаємодія в атмосфері відкритості, щирості стимулює ініціативу, пізнавальний інтерес, інтенсифікує процес підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

У п'ятому розділі – «Експериментальна перевірка педагогічної системи підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери» – представлено методичку організації експериментального дослідження, описано методичку реалізації педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери та проаналізовано отримані результати в ході експериментальної роботи.

Педагогічний експеримент спрямовувався на доведення вірогідності та перевірку гіпотези. Проведення педагогічного експерименту, дослідницьких операцій сприяло вирішенню означених завдань на чотирьох етапах.

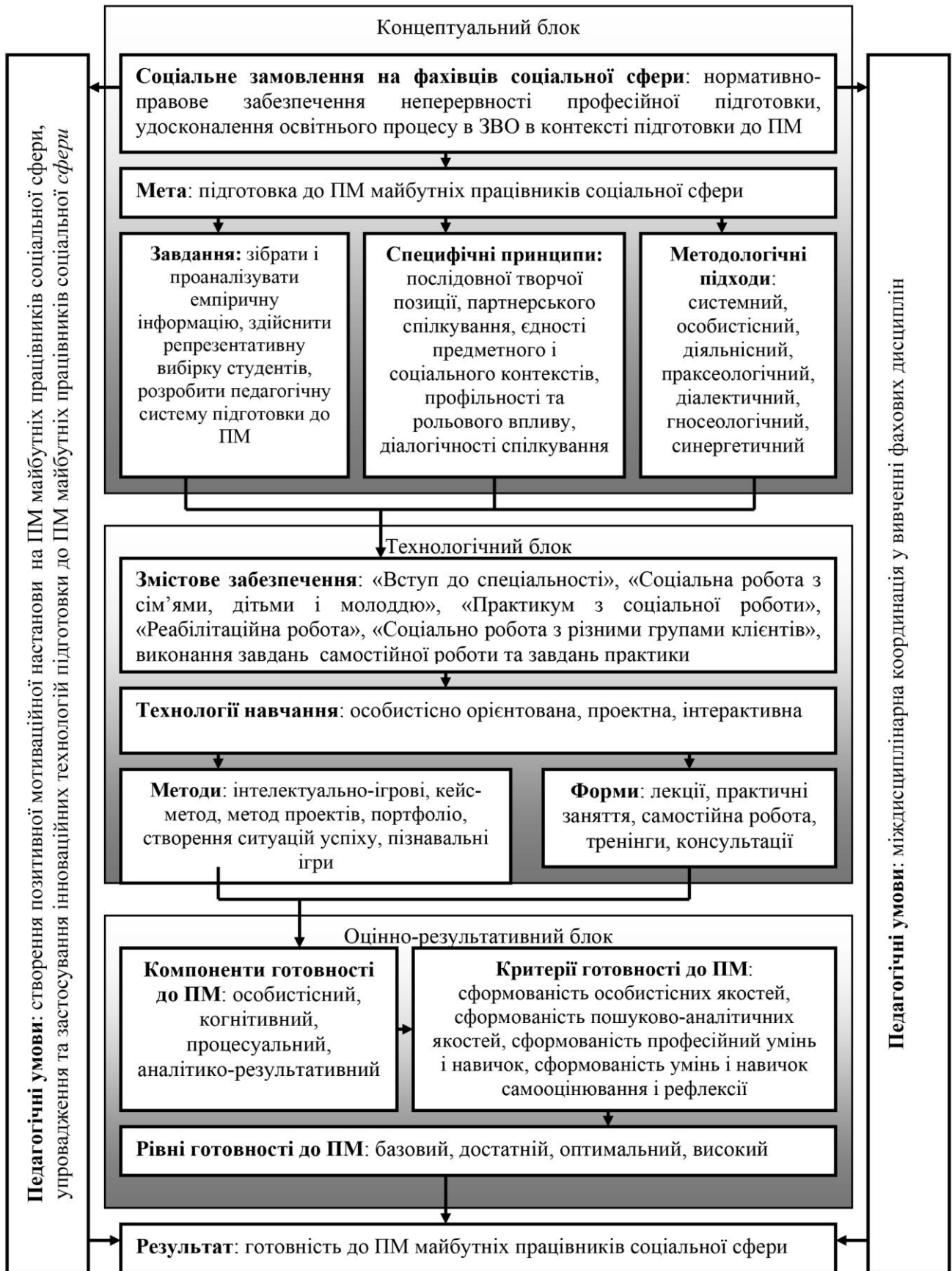

Рис.1 Структурно-функціональна модель педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери

Перший етап – підготовчо-теоретичний – 2012–2013 н.р. На цьому етапі проводився теоретичний аналіз наукової літератури з метою вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери; уточнення сутності поняттєво-термінологічного апарату дослідження; виявлення особливостей підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери; порівняння результатів використання дослідниками педагогічних інноваційних і традиційних технологій в освітньому процесі студентів цієї спеціальності; уточнення сутності, структури, критеріально-показникових ознак та чотирьох рівнів (високого, оптимального, достатнього і базового) готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Другий етап – констатувальний – 2013–2014 н.р. На цьому етапі зібрано та проаналізовано належну емпіричну інформацію про результативність традиційної підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери та підтверджено актуальність і доцільність оновлення навчання студентів для підготовки до ПМ; здійснено репрезентативну вибірку груп студентів, які згодом брали участь в експериментальному педагогічному дослідженні в контрольних та експериментальних групах.

Третій етап – формувальний – 2014 – перше півріччя 2018 н.р. На цьому етапі дослідно-експериментальної роботи в експериментальних групах цілеспрямовано і методично реалізовано педагогічну систему підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, згідно з розробленим методичним забезпеченням, педагогічні умови, що забезпечують її дієвість, а також інноваційні педагогічні технології (особистісно – орієнтована, проектна, інтерактивна), використано тренінгові методи, кейс методи, презентації, ігрові методи, практичні завдання, тренінги, застосовано технології мультимедіа, здійснено організацію самостійної роботи та виконання всіх видів практик.

Четвертий етап – узагальнювально-аналітичний – 2018 р. Упродовж цього етапу проведено аналіз і систематизацію отриманих результатів дослідно-експериментальної роботи на констатувальному та формувальному етапах дослідження; доведено достовірність і вірогідність отриманих результатів за допомогою методів математичної статистики; сформульовано загальні висновки дослідження; розроблено методичні рекомендації щодо підвищення ефективності реалізації педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Констатувальний та формувальний етапи експерименту проводилися на базі шести закладів вищої освіти, де здобувають освіту майбутні працівники соціальної сфери. На констатувальному етапі педагогічного експерименту брало участь 97 студентів, які в 2013–2014 н.р. завершували навчання на 4 курсі напряму підготовки 6.130102 «Соціальна робота», та 18 викладачів, які проводили опитування, анкетування, тестування, контрольні роботи тощо. Основною метою проведення констатувального етапу дослідно-експериментальної роботи була діагностика стану готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, які завершували навчання у ЗВО. Дослідження проводилося з використанням діагностичного інструментарію, який застосовувався викладачами і на

формульованому етапі дослідження для студентів контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) груп. Такий підхід передбачав достовірність вимірювання рівнів сформованості особистісного, когнітивного, процесуально-поведінкового, аналітико-результативного компонентів готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери за визначеними критеріями. Використання діагностичного інструментарію забезпечило можливість визначити стан сформованості готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери за чотирма рівнями, які в цифровому еквіваленті позначалися так: високий – 5 балів; оптимальний – 4 бали; достатній – 3 бали; базовий – 2 бали.

На основі опрацювання й аналізу отриманих показників та рівнів сформованості кожного компонента готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери визначено результати констатувального етапу експериментального дослідження, що знайшло відображення в табл. 1.

Таблиця 1

Рівні сформованості готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери (4 курс) на констатувальному етапі експерименту

Компоненти	Рівні сформованості готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери								Середній бал (СБ)
	Високий (5 балів)		Оптимальний (4 бали)		Достатній (3 бали)		Базовий (2 бали)		
	КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
Особистісний	25	25,8	53	54,6	19	19,6	0	0	4,1
Когнітивний	13	13,4	47	48,5	37	38,1	0	0	3,8
Процесуально-поведінковий	14	14,4	45	46,4	38	39,2	0	0	3,8
Аналітико-результативний	22	22,7	50	51,5	25	25,8	0	0	4,0
Готовність до ПМ	18	18,6	48	49,5	31	31,9	0	0	3,9

Умовні позначення: ПМ – професійна мобільність; КС – кількість студентів; СБ – середній бал

Аналіз узагальнених показників (табл. 1) дозволив дійти висновку, що серед 97 майбутніх фахівців соціальної сфери, які завершували навчання на 4 курсі, виявлено такі рівні сформованості готовності до ПМ: високий – у 18 студентів (18,6 %); оптимальний – у 48 студентів (49,5 %); достатній – у 31 студента (31,9 %); базовий рівень не виявлено; середній бал становив 3,9 балів.

Отримані результати констатувального етапу експериментального дослідження визначили актуальність і доцільність розроблення додаткових

педагогічних факторів: потребу в упровадженні авторської педагогічної системи та її технологічного забезпечення для підвищення ефективності підготовки до ПМ майбутніх фахівців соціальної сфери. Для доведення позитивного впливу й результативності означеної педагогічної системи проводився формувальний етап експерименту. Для цього студентів, які розпочали навчання в ЗВО на 1 курсі 2014–2015 н.р., було розподілено на контрольні (КГ) та експериментальні (ЕГ) групи. Студенти КГ протягом чотирьох років здобували професійну освіту в умовах традиційного навчання, а студенти ЕГ навчалися за авторською педагогічною системою підготовки до ПМ. Підсумковий контроль проводився зі студентами КГ та ЕГ у період завершення навчання на 4 курсі в 2017–2018 н.р.

На *узагальнювально-аналітичному* етапі експерименту проводився ґрунтовний аналіз результатів констатувального та формувального етапів експерименту, порівнювалися числові значення рівнів сформованості кожного компонента готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери за показниками вхідного (ВК) і підсумкового контролю (ПК), який проводився зі студентами КГ та ЕГ. Узагальнені результати підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до ПМ, які відображають комплексне формування всіх компонентів готовності, на етапах вхідного та підсумкового контролю подано в табл. 2.

Таблиця 2

Рівні сформованості готовності майбутніх працівників соціальної сфери до ПМ на етапах вхідного та підсумкового контролю

Групи – етап контролю – кількість студентів	Рівні сформованості готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери								СБ
	Високий (5 балів)		Оптимальний (4 бали)		Достатній (3 бали)		Базовий (2 бали)		
	КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КГ-ВК-68 студ.	11	16,2	26	38,2	28	41,2	3	4,4	3,7
КГ-ПК-62 студ.	14	22,6	29	46,8	19	30,6	0	0	3,9
ЕГ-ВК-68 студ.	10	14,7	27	39,7	27	39,7	4	5,9	3,6
ЕГ-ПК-64 студ.	20	31,3	34	53,1	10	15,6	0	0	4,2

Аналіз даних табл. 2 підтверджує результативність впровадження авторської експериментальної педагогічної системи в освітній процес ЗВО, оскільки за показниками всіх рівнів і середнього бала в ЕГ відбулися більш значні зміни, ніж у студентів КГ в напрямі підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери. Порівняння результатів змін у підготовці майбутніх працівників соціальної сфери до ПМ в умовах традиційного навчання показало, що в КГ суттєвих змін не відбулося.

Для доведення достовірності отриманих результатів експериментального дослідження використовувалися методи математичної статистики, які застосовуються в професійній педагогіці. Вірогідність результатів у сформованості КГ та ЕГ встановлювалася з допомогою обчислення критерію Стьюдента або t-розподілу (показник зрушень та динаміки).

Таблиця 3

Стан готовності майбутніх працівників соціальної сфери до професійної мобільності за рівнями

Групи – етап контролю – кількість студентів	Сформованість готовності майбутніх працівників соціальної сфери до професійної мобільності за рівнями								СБ
	Високий (5 балів)		Оптимальний (4 бали)		Достатній (3 бали)		Базовий (2 бали)		
	КС	%	КС	%	КС	%	КС	%	
КЕЕД-97 студ.	18	18,6	48	49,5	31	31,9	0	0	3,9
КГ-ПК-62 студ.	14	22,6	29	46,8	19	30,6	0	0	3,9
ЕГ-ПК-64 студ.	20	31,3	34	53,1	10	15,6	0	0	4,2

Аналіз даних табл. 3 дає змогу узагальнити, що результати констатувального етапу експериментального дослідження (КЕЕД), отримані в 2013–2014 н.р. зі студентами 4 курсу, і результати підсумкового контролю в КГ (ПК-КГ), отримані в 2017–2018 н.р. в КГ майже ідентичні за всіма рівнями й однакові за показниками середнього бала (3,9), на відміну від підсумкового контролю в ЕГ, де середній бал становив 4,2 бала. Відмінність за визначеними критеріями та рівнями, тобто між досягненнями учасників експериментальних та контрольних груп є статистично значущими та суттєвими. Аналіз показників таблиці 3 та обчислення t-критерію Стьюдента свідчить про досягнення достовірності в розподілі студентів з означеними рівнями.

Для підтвердження достовірності отриманих результатів експериментального дослідження обчислювався емпіричний F-критерій (F_{emp} -КГ і F_{emp} -ЕГ), числове значення якого порівнювалося з табличним значенням (табл. 4) теоретичного F-критерію (F_{krit}). Показник F_{krit} для нашого дослідження встановлювався за числом ступенів свободи (табл. 4), яке визначалося шляхом віднімання одиниці від числа кількості студентів у групі. Так, у КГ, де кількість студентів була 68 і 62 особи, а в ЕГ, в яких було 68 і 64 студентів, F-критерій має бути в межах 1,7–1,3 (для числа ступенів свободи 60–120).

Для визначення емпіричного F-критерію порівнювалися параметри генеральних сукупностей (середніх значень і дисперсій) для кожного компонента і загалом готовності до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери.

Результати обчислень F-критерію для узагальнених показників

Групи – етап контролю	СБ	Показники для визначення F-критерію										F_{emp}
		f				$(x_i - \bar{x})$				$\sum f(x_i - \bar{x})^2$	σ^2	
		5	4	3	2	5	4	3	2			
КГ-ВК	3,66	11	26	28	3	1,34	0,34	-0,66	-1,66	43,22	0,64	1,2
КГ-ПК	3,91	14	29	19	0	1,08	0,08	-0,92	-1,92	32,6	0,53	
ЕГ-ВК	3,63	10	27	27	4	1,37	0,37	-0,63	-1,63	43,81	0,64	1,5
ЕГ-ПК	4,16	20	34	10	0	0,84	-0,16	-1,16	-2,16	28,44	0,44	

Аналіз цифрових показників табл. 4 дає змогу узагальнити, що показник F-критерію для КГ (F_{emp} -КГ = 1,2) виходить за межі стандартних табличних даних (1,7 – 1,3). Відтак незначне підвищення рівня сформованості кожного компонента та загалом готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери у студентів, які навчалися в контрольних групах, пов'язане з природними умовами традиційного освітнього процесу у ЗВО. F-критерій для експериментальних груп (F_{emp} -ЕГ = 1,5) перебуває в межах показників стандартної таблиці (1,7–1,3). Це означає, що результати нашого дослідження є вірогідними та підтверджують достовірність проведеної дослідно-експериментальної роботи.

Таким чином, сформованість рівнів готовності до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери залежить від цілеспрямованої реалізації розробленої авторської педагогічної системи. Результати експериментального дослідження підтверджуються достовірними показниками, перевіреними за допомогою методів математичної статистики.

Розроблені методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу при підготовці майбутніх працівників соціальної сфери допоможуть оптимізувати якість підготовки до ПМ майбутніх фахівців.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, що виявляється в обґрунтуванні теоретичних і практичних засад проблеми, виокремленні педагогічних умов, розробці педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, що дозволило сформулювати такі **висновки:**

1. На основі узагальнення результатів теоретичного аналізу праць вітчизняних і закордонних учених встановлено зв'язок мобільності з процесами класоутворення і соціально-економічними змінами в суспільстві. Соціальна мобільність розглядалась через рух або зміну соціального статусу особи в

суспільстві, її приналежності до певного класу. Були розглянуті основні напрями дослідження соціальної мобільності, яких притримувалися соціологи до кінця ХХ ст. Досліджено форми соціальної мобільності, канали і фактори вертикальної циркуляції, вертикальної та горизонтальної мобільності в західних країнах у ХХ ст., її інтенсивність, загальні принципи, наслідки соціальної мобільності, її вплив на поведінку і психологію людини, а також вплив мобільності на соціальні процеси в суспільстві. Наприкінці ХХ ст. професійну мобільність розглядали як одну із характеристик фахівця, яка повинна бути йому притаманна відповідно до вимог суспільства та актуальних проблем у ньому.

Під професійною мобільністю майбутніх працівників соціальної сфери розуміємо здатність майбутніх працівників соціальної сфери вирішувати широке коло завдань в соціальній галузі, здатність оперативної, швидко опанувати нові спеціальності, бути готовим упоратися з новими професійними функціями, успішно оволодівати інноваційними технологіями, знаннями, уміннями і навичками роботи з клієнтом (групою клієнтів), працювати з людьми, які опинились у різних складних життєвих ситуаціях, з людьми похилого віку, дітьми, жінками та ін. Підготовка до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери – це динамічний, системний педагогічний процес, що характеризується єдністю цілей, інноваційних технологій шляхом упровадження форм і методів навчання, спрямованих на формування особистості, готової до саморозвитку, самоконструювання та адаптації в змінних умовах професійного середовища в процесі майбутньої професійної діяльності.

2. У процесі дослідження виокремлено адаптаційний, конструктивно-змістовий та рефлексивний етапи підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. Адаптаційний етап визначав формування стійких орієнтирів майбутніх працівників соціальної сфери на важливість, потребу підготовки до професійної мобільності; значення оволодіння навичками професійної мобільності для формування якостей готовності до саморозвитку, адаптації до мінливих умов професійного становлення. На конструктивно-змістовому етапі здійснювалось обґрунтування об'єкта та мети підготовки до професійної мобільності, виокремлення її складників. На цьому етапі реалізується змістове наповнення процесу апробації обраної послідовності використання технології підготовки до професійної мобільності. Основними є: установлення норм та еталонів поведінки, розробка та впровадження результатів, аналіз отриманих знань та практичного досвіду в рамках вивчення дисциплін, формування системи цінностей та ідеалів; комплекс контрольних дій та корекція отриманих результатів. Рефлексивний етап визначав самопізнання та самоусвідомлення як в процесі освітньої діяльності, так і для підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Охарактеризовано структуру підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери, яка визначається професійними цілями і завданнями, що зумовлюють реалізацію практичних дій і процедур, спрямованих на вирішення цих завдань, а також отримання результатів, що окреслюють професійні цілі й завдання майбутніх працівників соціальної сфери до ПМ.

Серед особливостей підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери визначено напрями підготовки до професійної мобільності, серед яких виділено теоретичний, технологічний та комунікативний, в рамках яких досягали мети; якості готовності до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери, серед яких виділено професійну придатність, професійне покликання, професійні інтереси, професійну працездатність, особистісні професійно важливі якості; основні аспекти спрямованості підготовки до професійної мобільності на клієнта, себе, зміст майбутньої професійної діяльності майбутніх працівників соціальної сфери.

3. На основі результатів аналізу психолого-педагогічної літератури розроблено та обґрунтовано концепцію підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери. Концепцію розглядаємо на методологічному, теоретичному та практичному рівнях. Основне положення концепції підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери полягає в тому, що підготовка майбутніх працівників соціальної сфери є професійно-спрямованим, неперервним, інтегративним та інтенсивним процесом, результатом якої є забезпечення готовності до ПМ.

Виявлено рівні вияву концепції: *На методологічному рівні* на основі аналізу філософських положень теорії пізнання, з урахуванням соціальних, психолого-педагогічних наукових концепцій, сучасних теорій професійної освіти, європейських концепцій щодо актуалізації мобільності освітнього процесу під час професіоналізації, досліджувався філософський зміст процесу підготовки до ПМ, завдяки якому відбувається особистісний розвиток фахівця в процесі соціалізації, формується готовність до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери на основі взаємозв'язку та взаємодії системного, особистісного, діяльнісного, праксеологічного, діалектичного, гносеологічного, синергетичного підходів, які стали методологічною базою педагогічної системи. *На теоретичному рівні* проаналізовано трактування основних дефініцій дослідження, простеження історичних етапів становлення поняття «професійна мобільність», обґрунтування теоретичних основ педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери та педагогічних умов, що визначають ефективність процесу підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до ПМ. Підготовка до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери обумовлена структурою педагогічної системи. *Практичний* рівень полягав в експериментальній реалізації педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, де підготовка до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери охоплювала введення в освітній процес низки педагогічних технологій (проектна, інтерактивна, інформаційно-комунікаційні); у практичній реалізації всіх складників педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери шляхом застосування педагогічних умов та дослідження її ефективності.

4. Питання формування готовності до ПМ є одним із важливих у процесі підготовки майбутніх працівників соціальної сфери. Його реалізовували впровадженням педагогічної системи цього процесу, яка об'єднує методологічні, теоретичні та практичні основи освітнього процесу, серед яких значне місце

належить навчальним орієнтаціям (цільові, дидактичні, розвивальні, виховні); змісту навчальних дисциплін, науково-методологічним підходам.

Першим складником педагогічної системи визначено соціальне замовлення та методологічні основи підготовки до ПМ, серед яких виокремлено понятійно-термінологічний апарат, науково-методологічні підходи до професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери (системний, особистісний, діяльнісний, праксеологічний, діалектичний, гностичний, синергетичний, міждисциплінарний); психолого-педагогічні розвідки категорії «ПМ».

Другою складовою обрано комплекс ключових компонентів: особистісний, когнітивний, процесуально-поведінковий та аналітико-результативний, які перебувають у тісній взаємодії. Обґрунтовані та охарактеризовані інтегративні характеристики особистісного компонента такі: професійна спрямованість, мотиваційна цілеспрямованість, потреба в самореалізації, відкритість до змін. Інтегративними характеристиками когнітивного компонента професійної мобільності майбутнього працівника соціальної сфери визначені: оволодіння знаннями специфічних ознак досліджуваної особистісно-професійної якості (клієнтоцентризм, природна схильність до інтеграції знань), інноваційної діяльності (орієнтація в новітніх досягненнях науки, пошуково-дослідницька діяльність у побудові нових варіантів професійної самореалізації), методична обізнаність студентів (фундаментальність знань, зумовлена багатоаспектністю проблем, з якими звертаються клієнти до соціального працівника, формування професійно важливих умінь, пов'язаних із прийняттям компетентних і творчих рішень у нестандартних соціальних ситуаціях, технологічно вибудувати процес змін з клієнтом, приймати самостійні рішення). Процесуально-поведінковий компонент віддзеркалює вимоги реальної дії, вчинку, адекватної поведінки, вироблення професійної звички, що реалізуються в діяльності професійно мобільного працівника соціальної сфери: самореалізація, самопізнання, самовідношення, самоідентифікація, саморефлексія. Інтегративними ознаками аналітико-результативного компонента ПМ майбутніх працівників соціальної сфери виділено: розвиненість умінь самостійно аналізувати кожен етап професійної взаємодії з клієнтом або групою клієнтів, використовувати зміст і відповідні форми й шляхи здійснення фахової діяльності; оперативність використання засвоєних знань у діяльності, пов'язаній з підготовкою до професійної мобільності; усвідомлення потреби брати відповідальність за прийняті рішення та аналізувати їхню ефективність.

Наступними складниками педагогічної системи визначено класичні загальні і специфічні принципи (послідовної творчої позиції, партнерського спілкування, єдності предметного і соціального контекстів, профільності та рольового впливу, діалогічності спілкування, поліфункціональності ситуації, багатоплановості гри, професійного спрямування, фундаменталізації, інтеграції, інформатизації, міждисциплінарності) та педагогічні умови підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

5. Виявлено педагогічні умови підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери та науково обґрунтовано методику їхньої реалізації. Вибір

педагогічних умов підготовки до ПМ базувався на обраних науково-методологічних підходах. Серед педагогічних умов виділено: створення позитивної мотиваційної настанови на ПМ, упровадження та застосування інноваційних технологій підготовки до ПМ, міждисциплінарну координацію у вивченні фахових дисциплін та дисциплін гуманітарного циклу. Перша педагогічна умова передбачала використання напрямів впливу на підготовку до ПМ, які визначають: формування позитивних мотиваційних настанов на професійну діяльність, аналіз та імплементацію передового закордонного досвіду, формування потреби розвитку емоційного інтелекту, створення ситуацій, які сприяють усвідомленню потреби підготовки до ПМ. Наступна педагогічна умова спрямована на підвищення якості професійної підготовки майбутніх фахівців шляхом упровадження в освітній процес інноваційних технологій (проектної, особистісно орієнтована, інтерактивні, інформаційно-комунікаційні). Третя педагогічна умова визначає формування цілісного уявлення про підготовку до ПМ і охоплює всі сторони процесу, тому саме вона, за умови правильної побудови, допомагає забезпечити якісну фахову підготовку працівників соціальної сфери до ПМ через методично обґрунтоване інтегроване використання таких дисциплін, як «Вступ до спеціальності», «Соціальна робота з дітьми, сім'ями і молоддю», «Практикум з соціальної роботи», «Реабілітаційна робота», «Соціальна робота з різними групами населення», методів навчання і відповідних дидактичних матеріалів.

6. Для забезпечення дієвості педагогічної системи підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери було обґрунтовано структурно-функціональну модель педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери, у якій виділено блоки: концептуальний (соціальне замовлення, методологічні основи, науково-методологічні підходи); технологічний (змістове забезпечення, технології навчання, методи, форми, педагогічні умови); оцінно-результативний (компоненти, критерії, рівні і результат). Змістове наповнення вищезгаданої моделі виявилось дієвим завдяки системному спрямуванню, усезагальному підпорядкуванню меті і соціальному замовленню, виявлявся у створенні навчально-методичного комплексу дисциплін («Вступ до спеціальності», «Соціальна робота з дітьми, молоддю та сім'ями», «Практикум з дисципліни», «Соціальна реабілітація», «Соціальна робота з різними типами клієнтів»), які взаємодіяли під час проведення педагогічного експерименту і створювали передумови використання інноваційних форм (лекції, практичні заняття, самостійна робота, тренінги, консультації) та методів (інтелектуально-ігрові, кейс методи, метод проектів, портфоліо, створення ситуацій успіху, пізнавальні ігри). Усі структурні складники структурно-функціональної моделі перебувають у взаємозв'язку, об'єднуювальним фактором є мета.

7. Проведена діагностика результатів формувального етапу експерименту показала позитивні зміни в показниках сформованості готовності майбутніх працівників соціальної сфери до ПМ. Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи з використанням методів математичної статистики

підтвердив педагогічну доцільність обґрунтованих концептуальних підходів щодо розробки і впровадження авторської педагогічної системи підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

Результати дисертаційного дослідження дають підстави для висновку про те, що мета досягнуто, визначені завдання реалізовано, використання педагогічної системи підготовки працівників соціальної сфери підвищує якість сформованості готовності до ПМ майбутніх фахівців соціальної сфери

Проведене дисертаційне дослідження має завершений характер, проте не вичерпує всіх аспектів заявленої проблеми. Потребують подальшого опрацювання питання наступності підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери в системі післядипломної освіти. Подальші наукові дослідження вбачаємо в дослідженні потенціалу синергетичного та праксеологічного підходів в процесі підготовки до ПМ майбутніх працівників соціальної сфери.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Рідкодубська Г. А. Професійна мобільність майбутнього працівника соціальної сфери: теорія та практика: [моногр.]. Хмельницький: ФОП Мельник А. А., 2018. 296 с.

2. Рідкодубська Г. Альтруїзм як педагогічна категорія. *Педагогічний дискурс*: зб. наук. праць. Хмельницький: ХГПА, 2014. Вип. 17. С. 136–140.

3. Рідкодубська Г. А. Аналіз проблеми розвитку професійної мобільності спеціалістів соціальної сфери в науковій літературі. *Науковий вісник Ужгородського університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2016. Вип. 1 (38). С. 238–240.

4. Рідкодубська Г. А. Наукові підходи до проблеми професійної мобільності майбутнього фахівця соціальної сфери. *Фізико-математична освіта*: наук. журн. Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2016. Вип. 4 (10). С. 105–107.

5. Рідкодубська Г. Концепція підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. *Молодь і ринок*: щомісячн. наук.-пед. журн. Дрогобич, 2017. № 12 (155). С. 49–54.

6. Рідкодубська Г. Педагогічні умови підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. *Молодь і ринок*: щомісячн. наук.-пед. журн. Дрогобич, 2017. № 5 (148). С. 58–63.

7. Рідкодубська Г. А. Кейс-метод у процесі підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. *Педагогічні науки*: зб. наук. праць [Херсонський державний університет]. Херсон, 2017. Вип. LXXX, т. 2. С. 246–250.

8. Рідкодубська Г. А. Практична спрямованість професійної підготовки працівників соціальної сфери. *Науковий вісник Ужгородського університету*: зб. наук. праць. Сер.: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2017. Вип. 1 (40). С. 242–244.

9. Рідкодубська Г. А. Синергетичний підхід у підготовці до професійної мобільності майбутніх фахівців. *Фізико-математична освіта: наук. журн.* Суми: СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2017. Вип. 1 (11). С. 93–96.

10. Ridkodubska A. A. Practical Orientation of Training Future Social Workers to Professional Mobility. *Virtus: scientific journal*. 2018. № 27. P. 99–101.

11. Рідкодубська Г. А. Підготовка до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери в процесі самостійної навчальної діяльності. *Virtus: scientific journal*. 2018. № 26. P. 125–127.

12. Рідкодубська Г. А. Діагностика готовності до професійної мобільності майбутніх соціальних працівників. *Молодий вчений: наук. журн.* 2018. № 9 (61). С. 64–68.

13. Рідкодубська Г. А. Досвід підготовки до професійної мобільності працівників соціальної сфери у Франції. *Молодий вчений: наук. журн.* 2018. № 11 (63). С. 262–265.

14. Рідкодубська Г. А. Досвід підготовки майбутніх працівників соціальної сфери у США. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2018. Vol. 6, № 4. С. 63–73. <https://doi.org/10.32919/uesit.2018.04.05>.

15. Рідкодубська Г. А. Зміст підготовки майбутніх соціальних працівників до ПМ в рамках вивчення дисципліни «Практикум з соціальної роботи». *Молодий вчений: наук. журн.* 2018. № 5 (57). С. 75–78.

16. Рідкодубська Г. А. Критерії та рівні готовності до професійно мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. *Інноваційна педагогіка: наук. журн.* Одеса, 2018. Вип. 4, т. 2. С. 49–52.

17. Рідкодубська Г. А. Методи підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова: зб. наук. праць. Сер. 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи.* Київ, 2018. Вип. 60, т. 2. С. 94–97.

18. Рідкодубська Г. А. Особливості професійної підготовки майбутніх працівників соціальної сфери до професійної мобільності. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Сер.: Педагогічні науки.* Хмельницький: вид-во НАДПСУ, 2018. № 3 (14). С. 482–491.

19. Рідкодубська Г. А. Педагогічна система підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. *Молодий вчений: наук. журн.* 2018. № 8 (60). С. 172–175.

20. Рідкодубська Г. А. Підготовка до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери в зарубіжних країнах. *Virtus: scientific journal*. 2018. № 25. P. 119–122.

21. Рідкодубська Г. А. Підготовка майбутніх працівників соціальної сфери до професійної мобільності під час вивчення дисципліни «Соціальна робота з різними групами клієнтів». *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Педагогіка, психологія, філософія.* Київ, 2018. № 291. С. 374–379.

22. Рідкодубська Г. А. Проектна технологія у підготовці до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. *Virtus: scientific journal*. 2018. № 22, part 1. P. 129–131.

23. Рідкодубська Г. А. Структура підготовки до професійної мобільності майбутніх соціальних працівників. *Virtus: scientific journal*. 2018. № 24. P. 102–105.

24. Рідкодубська Г. А. Педагогічна система підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери: результати дослідно-експериментальної роботи. *Професійна освіта: методологія, теорія та технології*: зб. наук. праць. Переяслав-Хмельницький: ПП «СКД», 2018. Вип. 8. С. 195–207.

Опубліковані праці апробаційного характеру

25. Рідкодубська Г. А. Вступ до спеціальності. Програма, методичні вказівки для студентів спеціальності «Соціальна робота». Хмельницький: ХНУ, 2005. 39 с.

26. Рідкодубська Г. А. Соціальна робота з дітьми та молоддю: методичні вказівки до вивчення курсу та виконання курсової роботи для студентів спеціальності «Соціальна робота». Хмельницький: ХНУ, 2008. 120 с.

27. Рідкодубська Г. А. Соціальна робота з дітьми та молоддю: курс лекцій для студентів напряму підготовки «Соціальна робота». Хмельницький: ХНУ, 2009. 223 с.

28. Рідкодубська Г. А. Методика викладання теорії та практики соціальної роботи у вищих навчальних закладах: методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни студентами спеціальності «Соціальна робота». Хмельницький: ХНУ, 2015. 25 с.

29. Рідкодубська Г. А. Педагогіка сімейного виховання: методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка». Хмельницький: ХНУ, 2013. 80 с.

30. Рідкодубська Г. Рольова гра як засіб розвитку професійних якостей майбутнього соціального працівника. *Наукові записки*: зб. праць молодих вчених та аспірантів ХГПА / [Сучасні педагогічні дослідження в Україні: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. аспірантів та молодих учених (Хмельницький, 20 жовт. 2017 р.)]. Хмельницький: ХГПА, 2017. Вип. 6. С. 87–92.

31. Рідкодубська Г. А. Підготовка до професійної мобільності спеціалістів соціальної сфери в науковій літературі. *Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи*: матеріали II всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 26–27 жовт. 2017 р.). Хмельницький: ХНУ, 2017. С. 42–43.

32. Рідкодубська Г. А. Філософські підходи до підготовки майбутніх працівників соціальної сфери. *Київський науково-педагогічний вісник*: наук. журн. Київ, 2017. № 10 (10). С. 59–64.

33. Рідкодубська Г. А. Інноваційні методи підготовки майбутніх працівників соціальної сфери. *Психологія та педагогіка: сучасні методики та інновації, досвід практичного застосування*: зб. тез наук. робіт учасн. міжнар. наук.-практ.

конф. (Львів, 26–27 жовт. 2018 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. Ч. 2. С. 109–111.

34. Рідкодубська Г. А. Практикум з соціальної роботи: методичні вказівки до самостійного вивчення дисципліни для студентів спеціальності «Соціальна робота». Хмельницький: ХНУ, 2018. 30 с.

35. Рідкодубська Г. А. Підготовка майбутніх соціальних працівників до професійної мобільності. *Дослідження різних напрямів розвитку психології та педагогіки*: зб. наук. робіт учасн. міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 16–17 лист. 2018 р.). Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2018. Ч. 2. С. 73–74.

36. Рідкодубська Г. А. Порівняльний аналіз надання соціальної допомоги у Великобританії та Україні. *Актуальні проблеми розвитку науки в контексті глобальних трансформацій інформаційного суспільства*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26–27 жовт. 2018 р.). Київ: ГО «Інститут інноваційної освіти», 2018. С. 26–28.

37. Рідкодубська Г. А. Проектна технологія у підготовці майбутніх працівників соціальної сфери. *Особистість, сім'я і суспільство: питання педагогіки та психології*: зб. тез наук. робіт учасн. міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 23–24 листоп. 2018 р.). Львів: ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2018. Ч. 2. С. 103–105.

38. Рідкодубська Г. А. Професійно важливі якості особистості майбутнього соціального працівника. *Тенденції розвитку психології та педагогіки*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 2–3 лист. 2018 р.). 2018. Ч. 1. С. 115–117.

39. Рідкодубська Г. А. Соціальна робота з бездоглядними та безпритульними дітьми. *Актуальні дослідження в соціальній сфері*: матеріали XII міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 19 лист. 2018 р.). Одеса: ФОП Бондаренко М. О., 2018. С. 110–112.

40. Рідкодубська Г. А. Становлення системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери Франції. *Актуальні проблеми психології та педагогіки*: зб. тез міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 9–10 лист. 2018 р.). Харків: Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2018. С. 61–63.

41. Рідкодубська Г. А. Підготовка до професійної мобільності в Польщі. *Новини науки XXI століття*: матеріали XXIV міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. (Вінниця, 23 лист. 2018 р.). Вінниця, 2018. Ч. 6. С. 26–28.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

42. Рідкодубська Г. А., Якубова Л. А. Словник з соціальної роботи і соціальної педагогіки. Хмельницький, 2009. 224 с.

43. Рідкодубська Г. А. Основні моделі соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю з особливими потребами. *Матеріали всеукр. наук.-практ. конф.* (Хмельницький, 23–24 берез. 2012 р.). Хмельницький: ХНУ, 2012. С. 120–133.

АНОТАЦІЇ

Рідкодубська Г. А. Теорія і практика підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, МОН України, Хмельницький, 2019.

У дисертації охарактеризовано й обґрунтовано теоретичні та методологічні основи підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. Із використанням системного, особистісного, діяльнісного, праксеологічного, діалектичного, компетентнісного, гносеологічного, синергетичного підходів визначено та обґрунтовано методологічні основи підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. Структура підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери характеризується компонентами: когнітивним, особистісним, процесуально-поведінковим та аналітико-результативним. Визначено критерії, показники, рівні та обрано діагностичний інструментарій для дослідження стану готовності до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. Розроблено концепцію, обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічну систему підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери, обґрунтовано принципи, підходи та педагогічні умови її реалізації. Представлено структурно-функціональну модель педагогічної системи та запропоновано навчально-методичний супровід підготовки до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери.

Ключові слова: майбутні працівники соціальної сфери, професійна мобільність, підготовка до професійної мобільності, концепція, педагогічна система, структурно-функціональна модель, педагогічні умови, готовність до професійної мобільності.

Ридкодубская А. А. Теория и практика подготовки к профессиональной мобильности будущих работников социальной сферы. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 «Теория и методика профессионального образования». – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия, МОН Украины, Хмельницкий, 2019.

В диссертационном исследовании охарактеризованы и обоснованы теоретические и методические основы подготовки к профессиональной мобильности будущих работников социальной сферы. С использованием системного, личностного, деятельного, праксеологического, диалектического, компетентносного, гносеологического, синергического подходов определены и обоснованы теоретические и методические основы подготовки к профессиональной мобильности будущих работников социальной сферы. Структура подготовки к профессиональной мобильности будущих работников

социальной сферы характеризуется личностным, когнитивным, процессуально-поведенческим и аналитическо-результативным компонентами. Определены критерии, показатели, уровни и избран диагностический инструментарий для исследования состояния готовности к профессиональной мобильности будущих работников социальной сферы. Разработана концепция, обоснована и экспериментально проверена педагогическая система подготовки к профессиональной мобильности будущих работников социальной сферы, обоснованы принципы, подходы и педагогические условия ее результативности. Представлена структурно-функциональная модель педагогической системы и предложено учебно-методическое сопровождение подготовки к профессиональной мобильности будущих работников социальной сферы.

Ключевые слова: будущие работники социальной сферы, профессиональная мобильность, подготовка к профессиональной мобильности, концепция, педагогическая система, структурно-функциональная модель, педагогические условия, готовность к профессиональной мобильности.

Ridkodubaska H. A. Theory and Practice of Preparation to Professional Activity of the Future Employees of Social Sphere. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Doctor of Pedagogical Sciences, specialty 13.00.04 «Theory and Methods of Vocational Training». – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2019.

In the dissertation research the theoretical and methodical bases of preparation for professional mobility of the future employees of social sphere have been characterized and grounded. Using the systemic, personal, activity, praxeological, dialectical, competence, epistemological, synergetic approaches, the methodological bases of preparation for professional mobility of the future employees of social sphere have been determined and grounded. Professional mobility of the future employees of social sphere is considered in the dissertation research as the ability of the future social workers to solve a wide range of tasks in the social sphere, the ability to quickly master new specialties, be ready to cope with the new professional functions, successfully master the innovative technologies, knowledge, skills and abilities working with a client (a group of clients), work with people who are in different types of difficult life situations, with elderly people, children, women and others. The work determines that the preparation of the future social workers to professional mobility is a dynamic, systematic pedagogical process characterized by the unity of goals, innovative technologies through the introduction of forms and methods of training aimed at the formation of a personality ready for self-development, self-design and adaptation in changing conditions of professional environment in the process of the future professional activity. The research identifies the adaptive, constructive-contextual and reflexive stages of preparation of the future social workers to professional mobility. Among the peculiarities of preparation for professional mobility, the directions of preparation for professional mobility have been determined, among which the

theoretical, technological and communicative have been singled out, within the framework of which the goals have been achieved; the qualities of the readiness of the future social workers for the professional mobility, among which professional suitability, professional vocation, professional interests, professional ability, personal professional qualities have been highlighted; the main aspects of the orientation of preparation for professional mobility on the client, the content of the future professional activity of the future employees of the social sphere. The structure of preparation for the professional mobility of the future employees of social sphere has been characterized by components: cognitive: personal, procedural-behavioral, and analytical-productive. The basic concept of preparation of the future social workers for professional mobility has been defined: preparation of the future social workers is a professional, continuous, integrative and intensive process, which results in the provision of readiness for professional mobility. The criteria, indicators, levels have been determined and diagnostic tools have been chosen for studying the state of preparedness for professional mobility of the future social workers. The pedagogical system of preparation for professional mobility of the future employees of social sphere has been substantiated and experimentally proved, principles, approaches and pedagogical conditions of its realization have been grounded.

Among the pedagogical conditions it is highlighted: creation of a positive motivational instruction for professional mobility, introduction and application of innovative technologies of preparation for professional mobility, interdisciplinary coordination in the study of professional disciplines and disciplines of the humanitarian cycle.

The structural-functional model of the pedagogical system has been presented in which the following blocks have been singled out: conceptual block, which includes social order, methodological bases, scientific-methodological approaches, technological block, which is characterized by content support, technologies of learning, methods, forms and pedagogical conditions of realization; evaluation- productive block that covers components, criteria, levels and readiness for professional mobility as a result. All structural components of the model are interconnected, the linking factor of which is the goal.

Key words: future workers of social sphere, professional mobility, preparation for professional mobility, concept, pedagogical system of preparation for professional mobility, structural-functional model, pedagogical conditions, readiness for professional mobility.

Підписано до друку 03.04.2019 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 1,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 247.

Видавець ПП Заколотний М. І.
м. Хмельницький, вул. Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3770 від 28.01.2010 р.